

MOTIVACE K ÚČASTI NA FORMÁLNÍM A NEFORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH V ČESKÉ REPUBLICE

MOTIVATION FOR PARTICIPATION IN FORMAL AND NON-FORMAL ADULT EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC

Michaela Bílá

Centrum výzkumu, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati, Zlín

Abstrakt

Příspěvek analyzuje motivaci dospělých k účasti na formálním a neformálním vzdělávání v České republice na základě dat z šetření Adult Learning Systems Questionnaire (ALS-Q, 2024). Pozornost je věnována zejména rozlišení pracovně motivované účasti podle reaktivní a proaktivní logiky a dále struktuře nepracovních osobních a sociálních důvodů účasti. Výsledky ukazují, že pracovní důvody účasti ve formálním i neformálním vzdělávání mají převážně proaktivní charakter. Vzdělávání dospělých se tak nejvíce primárně jako reakce na bezprostřední pracovní požadavky, ale spíše jako dlouhodobá strategie profesního rozvoje. Vedle pracovních důvodů se ukazují rozdíly také v oblasti nepracovních motivů účasti. Ve formálním vzdělávání převažují důvody osobní, zatímco v neformálním vzdělávání jsou výrazně zastoupeny motivy sociální.

Klíčová slova: *motivace, vzdělávání dospělých, celoživotní učení, kvantitativní výzkum.*

Abstract

This paper analyses the motivation of adults in the Czech Republic to participate in formal and informal education, based on data from the Adult Learning Systems Questionnaire (ALS-Q, 2024). Particular attention is paid to distinguishing between work-related participation driven by reactive and proactive motivations, as well as to the structure of personal and social reasons for participation unrelated to work. The results show that the reasons adults give for participating in formal and informal education are predominantly proactive in nature. Adult education therefore does not appear to be primarily a response to immediate work requirements, but rather a long-term strategy for professional development.

In addition to work-related reasons, differences also exist in non-work-related motives for participation. Personal reasons predominate in formal education, while social motives are significantly more prevalent in informal education.

Keywords: *motivation, adult education, lifelong learning, quantitative research.*

1 ÚVOD

Motivace je důležitým pojmem ve výzkumu vzdělávání dospělých (Houle, 1961; Boeren, 2016). Umožňuje nám pochopit, proč se někteří dospělí účastní organizovaných vzdělávacích aktivit, zatímco jiní se jich neúčastní (Gorges, 2016). Od 60. let 20. století se výzkumy zaměřují na identifikaci důvodů účasti (Houle, 1961; Boshier, 1971, 1977; Boeren & Holford, 2016) a nejčastěji motivaci rozlišují na základě předem definovaných kategorických rámců, zejména rozlišením mezi vnitřní a vnější motivací (Ryan & Deci, 2019, 2020). Nicméně nebylo zkoumáno, zda je účast na vzdělávání iniciována v reakci na konkrétní změnu, nebo zda představuje proaktivní investici do budoucnosti.

2 TEORIE

V příspěvku je účast dospělých na vzdělávání interpretována prostřednictvím analytického rozlišení mezi reaktivními a proaktivními důvody účasti z pracovních důvodů. Reaktivní účast vychází z bezprostředních změn nebo externích požadavků, typicky souvisejících se zaměstnáním a pracovním uplatněním. Proaktivní účast je spojena s dlouhodobou orientací na profesní nebo osobní rozvoj (Dweck, 2016).

Následující rozlišení umožňuje překročit statické kategorizace motivace, jako je dichotomie mezi pracovními a nepracovními důvody nebo vnitřní a vnější motivací, čímž jsou motivační faktory zároveň chápány jako izolované a neměnné atributy (Boeren, 2016). Vedle pracovních důvodů studie analyzuje také nepracovní motivy účasti, rozlišené na osobní a sociální v návaznosti na klasické přístupy ve výzkumu vzdělávání dospělých (Houle, 1961; Boshier, 1971, 1977).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Studie vychází z dat dotazníkového šetření Adult Learning Systems Questionnaire (ALS-Q) realizovaného v České republice na podzim roku 2024. Výzkum byl koncipován jako průřezová studie zaměřená na účast dospělých na organizovaném vzdělávání a strukturu důvodů účasti.

Vzorek tvořili respondenti ve věku 16–74 let ($n = 1\,144$), reprezentativní z hlediska pohlaví, věku, vzdělání (ISCED 2011), regionu bydliště (NUTS) a zaměstnaneckého statusu. Analýza byla omezena na respondenty, kteří se v posledních 12 měsících účastnili formálního ($n = 170$), neformálního ($n = 414$) nebo obou typů vzdělávání ($n = 75$).

Byly stanoveny následující výzkumné otázky:

RQ1: Jak souvisí sociodemografické a profesní charakteristiky dospělých s reaktivní a proaktivní účastí na formálním/neformálním vzdělávání?

RQ2: Jak jsou osobní a sociální motivy pro účast na formálním/neformálním vzdělávání, které nesouvisí s prací, rozloženy mezi sociodemografické skupiny (věk, pohlaví a dosažené vzdělání)?

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

V kontextu formálního vzdělávání je účast dospělých převážně motivována pracovními důvody, přičemž se jasně ukazuje rozdíl mezi reaktivní (29,2 %) a proaktivní (70,8 %) formou účasti. Nepracovní důvody účasti mají ve formálním vzdělávání převážně osobní charakter (61,2 %) a souvisejí zejména se seberealizací a osobním rozvojem, zatímco sociální motivy (38,8 %) hrají spíše okrajovou roli a jsou spojeny především s poznáváním nových lidí.

Také v neformálním vzdělávání dominují pracovní důvody účasti, přičemž proaktivní orientace je zde ještě výraznější (81 %). Respondenti nejčastěji popisují účast jako pravidelnou součást pracovních činností (53,5 %) nebo jako profesně či osobně smysluplnou aktivitu (28 %). Nepracovní účast v neformálním vzdělávání je převážně sociálně orientovaná (70,7 %), zatímco osobní motivy tvoří menší podíl (29,3 %).

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výsledky ukazují, že dospělí do formálního vzdělávání vstupují výhradně v reakci na konkrétní a bezprostřední pracovní potřeby. V situacích, kdy jsou pro okamžitý výkon práce vyžadovány specifické dovednosti nebo znalosti, lze předpokládat, že jsou tyto požadavky častěji řešeny prostřednictvím informálního učení. Pracovně orientovaná účast ve formálním vzdělávání tak spíše odráží dlouhodobé strategické směřování než snahu řešit aktuální problémy. V případě neformálního vzdělávání navíc výrazné zastoupení sociálních motivů u aktivit nesouvisejících s prací ukazuje, že účast není motivována pouze obsahem učení, ale také příležitostí k sociálnímu kontaktu a setkávání s lidmi, kteří sdílejí podobné zájmy.

PODĚKOVÁNÍ

Tento příspěvek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty humanitních studií na UTB ve Zlíně „Motivace k účasti na vzdělávání a školení dospělých“ za finanční podpory IGA, u které je registrován pod číslem IGA/FHS/2024/002.

6 LITERATURA

- Boeren, E. (2016). *Lifelong Learning Participation in a Changing Policy Context. An Interdisciplinary Theory*. Palgrave Macmillan.
- Boeren, E., & Holford, J. (2016). Vocationalism varies (a lot): A 12-country multivariate analysis of participation in formal adult learning. *Adult Education Quarterly*, 66(2), 120–142. <https://doi.org/10.1177/0741713615624207>
- Boshier, R. (1971). Motivational orientations of adult education participants: a factor analytic exploration of Houle's typology. *Adult Education*, 21(2), 3–26. <https://doi.org/10.1177/074171367102100201>
- Boshier, R. (1977). Motivational Orientations Re-Visited: Life-Space Motives and the Education Participation Scale. *Adult Education Quarterly*, 27(2), 89–115. <https://doi.org/10.1177/074171367702700202>
- Dweck, C. S. (2016). *Mindset: The new psychology of success*. Ballantine Books.

- Gorges, J. (2016). Why adults learn: Interpreting adults' reasons to participate in education in terms of Eccles' subjective task value. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 3(1). 26–41.
<http://iojet.org/index.php/IOJET/article/view/115/120>
- Houle, C. O. (1961). *The Inquiring Mind*. Madison. The University of Wisconsin Press.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2019). Brick by brick: The origins, development, and the future of self-determination theory. In A. J. Elliot (Ed.), *Advances in motivation science* (s. 111–156). MA Elsevier Inc.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860.
<https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>